

ЛОГІКА РОЗВ'ЯЗКУ ПРОБЛЕМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МІСТА ОДЕСА

Захарченко В.І.
Головченко О.М.
Сарасва І.М.

Розглядається система стратегічного управління розвитком міста Одеса, дана класифікація проблем, які виникають в процесі управління економічною безпекою. Пропонуються системи узгоджених критеріїв і показників ефективності, які дозволяються досить повно оцінювати рівень досягнення цілей захисту життєво важливих інтересів індивіда, суспільства, міста, розроблені підходи до розв'язку даних проблем у сфері управління мегаполісом.

Ключові слова: стратегії, проблемна ситуація, цільові програми, мегаполіс, економічна безпека міста.

ВСТУП

Практичне вирішення проблем життєдіяльності, розвитку і економічної безпеки міста Одеса обумовлює актуальність і настійну необхідність їх системного дослідження з цілями:

— формування вимог державної політики до зовнішності безпеки міста Одеса;

— визначення вимог до перспективних форм і способів діяльності міськвиконкому Одеси.

Головними етапами забезпечення економічної безпеки міста Одеса є: визначення цілей, вибір стратегій, розробка і реалізація цільових програм.

Стратегія при цьому характеризує загальний напрям, слідуючи якому потрібно шукати шляхи досягнення цілей, або комбінацію цих напрямів, а програма розглядається як сукупність заходів, направлених на реалізацію стратегії і цілей. Таким чином, перехід до стратегій здійснюється безпосередньо від цілей, які необхідно досягти даній системі в проблемній ситуації. [1].

Системний підхід зумовлює загальну схему забезпечення економічної безпеки міста Одеса, яка визначається тією принциповою особливістю, при якій об'єктом управління стає вирішення неструктурованих або слабкоструктурованих проблем в життєдіяльності міста. В ході вирішення таких проблем необхідно виконати п'ять принципів завдань: дати повний опис проблемної ситуації; досліджувати можливі шляхи вирішення проблеми; розробити (вибрати) стратегії вирішення проблеми; сформувати комплекс заходів програми вирішення

проблеми; розробити цільову програму і управління її реалізацією [4].

Перше завдання - аналіз проблемної ситуації - передбачає опис основних елементів: проблемної ситуації в системі стратегічного розвитку міста Одеса проблемної підсистеми, чинників, наслідків, зовнішніх умов, а також внутрішніх характеристик системи. Характерною особливістю аналізу проблем є те, що він здійснюється в умовах обмеженої інформації про характеристики об'єктів, так або інакше пов'язаних з існуванням проблеми і її рішенням. Тому більшість кількісних оцінок, що описують структуру проблеми і шляху її рішення, носитимуть експертний оцінний характер [2, с.238-247].

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

З позицій пропонованого підходу вся система стратегічного розвитку містом Одесою розглядається як проблемна система, у функціонуванні підсистем якої виявлена неефективність, що виражається в низьких значеннях параметрів діяльності всієї системи. Перелік і рівні цих параметрів є однією з найважливіших характеристик проблемної ситуації.

За обумовленості виникнення проблемної ситуації (рис. 1) існуючі проблеми можна розділити на наступні основні види:

- проблеми, що виникають у зв'язку з тим, що виявлена можливість поліпшення дії системи;

- ситуації і проблеми, що виникають по непередбачених обставинах (стихійні лиха, навмисні деструктивні дії і інші обставини по відношенню до даної системи);

- конфліктні ситуації і питання, які по яких-небудь причинах не можуть бути дозволені в установленому порядку;

— проблеми, що виникають в результаті того, що встановлені цілі і завдання не досягаються по причинах незадовільної роботи системи і її підсистем або із-за нереальності поставлених перед системою цілей.

Захарченко Віталій Іванович, професор кафедри економіки і менеджменту, д.е.н., професор, Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова. Тел. (048) 7304156, 0955388092

Головченко Олена Миколаївна, доцент кафедри менеджменту, д.е.н., доцент, Міжнародний гуманітарний університет (Одеса), Тел. (048) 7261805, 0505919734

Сарасва Ірина Миколаївна, к.філос.н., ст.наук.співр., Інститут проблем ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України, Одеса, тел. (048) 7261805, 0682524697, gabiliza@rambler.ru

Рис. 1. Загальна схема виникнення проблемної ситуації

Проблеми останньої групи виникають тоді, коли є недоліки в роботі системи, що заважають досягненню мети, або невідповідність цілей.

Перший випадок - діяльність системи стратегічного розвитку по тих або інших причинах не відповідає вимогам, що пред'являються.

У другому випадку можуть бути дві причини: перша - зміна зовнішніх або внутрішніх умов по відношенню до даної системи і друга - встановлені системою цілі є або легко досяжні, або ледве досяжні.

Проблемні ситуації, що виникають в процесі стратегічного управління, і витікаючи з них проблеми і методи їх розгляду є своєрідним класом, мало вивченим теоретично. Разом з тим вони практично щодня вирішуються керівниками різних рівнів.

Представляється доцільним всі проблеми, що виникають в процесі стратегічного розвитку міста Одеса, за принципом їх розгляду і рішення розділити на дві великі групи: перша - проблеми, що формалізуються, базуються на аналітичному типі мислення, використанні існуючих методів; друга - що не формалізуються, рішення яких засноване на творчому підході і мисленні [3].

Характерною особливістю вирішення проблем першої групи є застосування математичного апарату, логіко-математичних методів, законодавства, правил, розпоряджень, норм, використання експериментів.

Для вирішення другої групи проблем немає стандартних шляхів і готового знання. Існує безліч шляхів і підходів для їх дослідження, кількість альтернативних рішень може бути украй великою. Якісь з цих рішень будуть кращі, якісь гірше, можливо, краще рішення буде знайдено в майбутньому.

Обидва ці шляхи в своєму конкретному розвитку йдуть паралельно, іноді тісно взаємодіючи.

Аналіз проблемної ситуації визначає формулювання проблеми, яка може бути різною в

силу неоднозначності її опису, а також із-за суб'єктивного характеру сприйняття даної проблемної ситуації особою або групою осіб, що обумовлене їх цілями і інтересами, а також минулим досвідом.

Формулювання проблеми є найбільш важливим ступенем у вирішенні самої проблеми. Процес формулювання проблеми достатньо складний, оскільки на підставі поверхневого ознайомлення з проблемною ситуацією неможливо точно сформулювати проблему. Комплексні проблеми в діяльності стратегічного розвитку міста характеризуються тим, що взаємини між змінними не завжди ясні або ж носять тимчасовий характер; самі змінні або погано вимірюються, або зовсім не вимірюються.

Зазвичай з кожною проблемною ситуацією пов'язано багато чинників, частина з них відома, частина - невідома. Тому різні особи, що вирішують одну і ту ж проблему, можуть вибрати з одного набору чинників вирішення даної проблеми абсолютно різні. Це може відбутися навіть у тому випадку, коли фахівці, що вирішують проблему (кожен в своїй області), володіють однаковою компетентністю.

Це означає, що ніколи не можна бути повністю упевненим в бездоганності вирішення складних проблем, що виникають у сфері стратегічного управління. Завжди потрібна ретельна перевірка правильності і ефективності їх рішення на практиці.

Виділення і формулювання проблеми - це творчий процес. При виробленні проблеми для вирішення необхідно орієнтуватися на кінцевий результат, якого хочуть досягти, враховуючи при цьому, якою ціною буде досягнутий результат, чим доведеться поступитися, пожертвувати, які расходи доведеться понести. Дуже важливо з'ясувати короткострокові наслідки вирішення проблеми і довгострокові результати, які можуть значно

відрізнитися як по своєму ефекту, так і за витратами. Часто негайні результати і довгострокові результати знаходяться в конфлікті між собою, і тому потрібно провести розумний вибір між ними або знайти оптимальний компроміс.

Різного роду неув'язки в стратегічному управлінні часто відбуваються із-за недостатності або невчасності надходження необхідною для ухвалення рішень інформації, хоча загальний об'єм інформації весь час збільшується.

Від її надмірної великої кількості страждають перш за все керівники, оскільки саме вони ухвалюють рішення на основі тієї інформації, яку мають в своєму розпорядженні. Робота з поточною інформацією віднімає у керівника до 75-80% часу, і лише 20-25% часу приділяється перспективним питанням, яким, як вважають, самі керівники (і що підтверджується результатами досліджень), потрібно приділяти як мінімум 40% часу. Але справа не тільки в збільшенні об'єму інформації. У наш час зросла складність інформаційного пошуку, тобто необхідну корисну інформацію стає все важчим виділити в загальному потоці. Таким чином, в проблемі підвищення оперативності стратегічного розвитку виділяється підпроблема - інформаційна, яка в першу чергу стосується питання отримання керівництвом інформації по проблемах, що вимагають ухвалення стратегічного рішення [1, с.79-83].

Наявною є ситуація, при якій відповідальні стратегічні рішення у ряді випадків ухвалюються за шаблоном, на основі якісного аналізу аналогічних ситуацій у минулому або на основі «здорового глузду», але у даному випадку досвід минулого не допомагає. Тим часом часто події, що розвиваються у сфері управління, характеризуються складністю і швидкістю зміни обстановки, коли шаблон при виробленні рішень стає безсилим, а покладання надії лише на «здоровий глузд» може призвести до серйозних помилок. У таких випадках сучасна наука рекомендує удаватися до математичних моделей обґрунтування варіантів рішень, що реалізуються за допомогою технічних обчислювальних засобів. На жаль, органи управління ще слабо оволоділи цими методами вироблення рішень, а керівники ще не пройнялися довірою до них. Однією з актуальних продовжує залишатися проблема оцінки ефективності системи стратегічного розвитку в цілому.

Не дивлячись на певні заділи у виробленні чітких уявлень про категорію ефективності, ще не вирішено багато питань. Вузловим моментом тут є побудова системи узгоджених критеріїв і показників ефективності, що дозволяють достатньо повно оцінювати ступінь досягнення цілей захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і міста.

Слід підкреслити, що набір сформульованих проблем потребує глибокого аналізу. Корисно для подальшої роботи в переліку проблем відзначити їх відносну терміновість (дуже термінові, термінові, нетермінові), а також виділити основні проблеми, що вимагають рішення в першу чергу.

Виділення основної проблеми іноді може представляти значну складність, і можливий варіант її

рішення можна представити у вигляді алгоритму (рис. 2).

На користь об'єктивного виділення основних проблем практика стратегічного розвитку настійно диктує необхідність не тільки якісної, але і кількісної їх оцінки.

Головними показниками при цьому могли б виступати ступінь значущості проблем і ступінь важливості впливу чинників, що формують проблемну ситуацію. Їх пропонується оцінювати по ступенях: висока, середня, низька.

Певний ступінь вимагає відповідного рівня реагування, зосередження зусиль на локалізації і нейтралізації негативних наслідків дії різних проблем і впливу різних чинників. Точне визначення параметрів проблем і чинників дозволить виділити пріоритети при ухваленні стратегічного рішення для подолання проблемних ситуацій. Цьому і повинна сприяти кількісна оцінка ступеня значущості проблем і важливості впливу чинників.

Завдання кількісної оцінки зводиться в нашому випадку до знаходження інструменту, за допомогою якого можна знаходити кількісні показники проблем і чинників, що мають, як правило, якісні характеристики.

На основі дослідження питань кількісної оцінки проблем і чинників виявлено, що на даному етапі для цих цілей найбільш застосовні методи експертних оцінок.

Необхідно виробити таку єдину стратегію системи, яка забезпечувала б найбільш ефективне усунення або пом'якшення наявних проблем. Можна сказати, що постає завдання формулювання єдиної стратегії з приватних стратегій вирішення окремих проблем. Суть стратегії вирішення кожної окремої проблеми - здійснення певних змін в проблемній системі (елементі) і її зовнішньому оточенні.

Відповідно до постановки завдання вирішення проблем, орієнтованого на зміну існуючого стану, розробка стратегій ведеться в термінах зміни по відношенню до деякого базового варіанту розвитку, що виходить в результаті екстраполяції тенденцій, що склалися, і наявних шляхів і можливостей здійснення змін. Перелік таких змін характеризує структуру стратегії і одночасно задає цільові нормативи для розробки комплексів заходів щодо її реалізації.

Активне вирішення проблеми, як було відмічено, припускає усунення або компенсацію чинників, обумовлююче виникнення і відтворення проблеми. Для того, щоб розглянути з цих позицій питання розробки деякої єдиної стратегії розвитку проблемної системи, необхідно проаналізувати структуру чинників проблемної ситуації і на цій основі досліджувати структуру заходів щодо їх усунення, з метою виявлення тих елементарних блоків, з яких може бути зібрана єдина стратегія.

Одним з таких блоків є приватна стратегія, під якою розуміється сукупність дій, направлених на усунення проблемної ситуації або в одній з підсистем на одному з напрямів діяльності Міськради Одеси.

Як правило, приватні стратегії об'єднують елементарні, об'єктні, групові і функціональні стратегії.

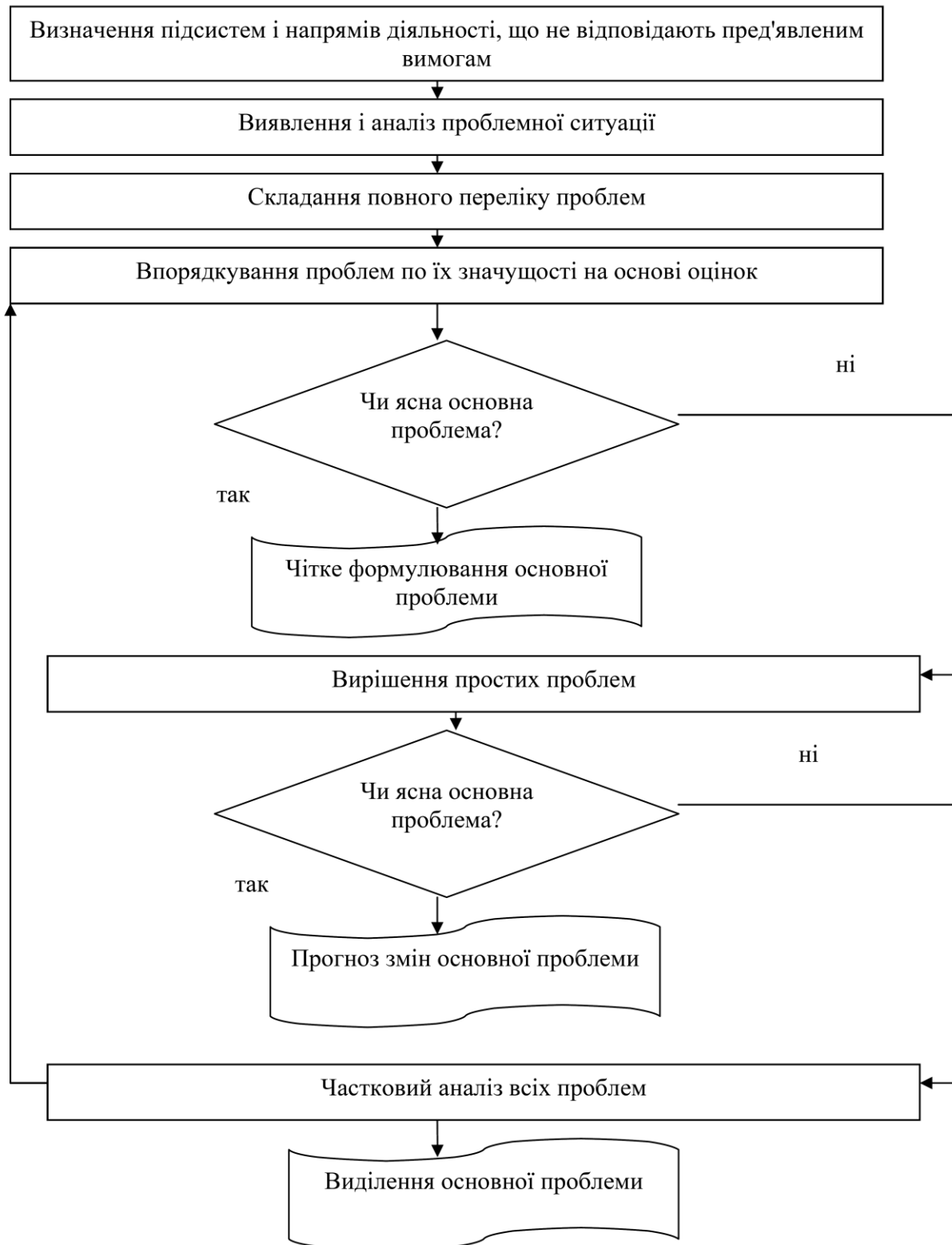

Рис. 2. Алгоритм виділення основної проблеми

Оскільки на якість функціонування окремо узятій підсистеми (напрямку діяльності) можуть впливати одночасно декілька негативних чинників, кожен з яких може усуватися і компенсуватися різними способами, то уявляється доцільним спочатку розглянути можливу управляючу дію, яка

характеризується єдиним об'єктом, а також суб'єктом і способом дії на окремий чинник. Ці дії можуть групуватися в різних аспектах: конкретних результатів, об'єктів, суб'єктів і механізму дії. Якщо їх об'єднати з позиції загального об'єкту управління, чинника, управління, що є предметом, то для кожного

чинника може бути підібрана відповідна стратегія, що дозволяє його усунути або компенсувати, - елементарна стратегія. Інакше кажучи, управляюча чинником дія - це основа для об'єднання декількох суб'єктів, форм і методів управління в елементарну стратегію.

Сукупність управляючих дій, направлених на поліпшення якості функціонування певного функціонального елемента системи, дає об'єктну стратегію.

Об'єднання об'єктних стратегій за групами однотипних функціональних елементів, що належать різним функціональним підсистемам проблемної системи, є груповою стратегією.

Об'єктні стратегії можуть бути об'єднані також за ознакою поліпшення властивостей функціональних підсистем, до яких належать відповідні елементи. Таке об'єднання утворюватиме функціональну стратегію.

Змішаними стратегіями вважатимемо сукупність приватних стратегій, об'єднаних за

ознакою поліпшення різних проблемних характеристик даної системи в цілому.

Сукупність змішаних стратегій дає загальну стратегію зміни інших властивостей проблемної системи. При цьому очевидно, що витрати і результати реалізації окремих змішаних стратегій і їх довільних поєднань розрізняються. Тому формування єдиної стратегії є завданням вибору найбільш ефективного поєднання варіантів реалізації змішаних і окремих приватних стратегій.

В процесі формування єдиної стратегії вирішення проблеми першим джерелом інформації для нас є розробки за окремими приватними стратегіями, але при цьому ми можемо отримувати і характеристики, які виходять за рамки проведених розробок. Це припускає активне використання експертного аналізу. Отже, другим джерелом інформації є експертні оцінки.

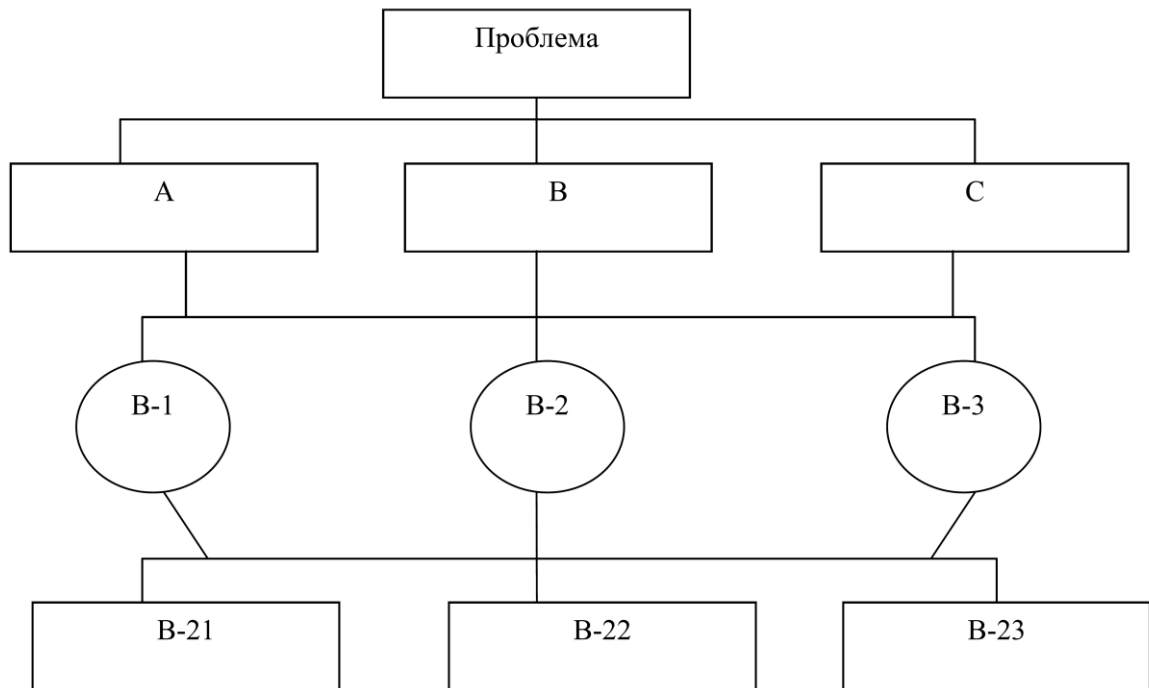

Рис. 3. Структура стратегій вирішення проблеми

На підставі вибору варіанту єдиної стратегії вирішення проблеми для кожної приватної стратегії формуються нормативні властивості функціональних підсистем, що їх реалізують, потім необхідно оцінити досяжність цих нормативних властивостей окремо реальною системою. У разі негативної оцінки єдина стратегія повинна бути відповідним чином переглянута, а у разі позитивної оцінки необхідно переходити до наступного етапу аналізу — визначення умов, при яких дані нормативні властивості можуть бути досягнуті.

ВИСНОВКИ

Слід зазначити, що в ході розробки стратегії виникає завдання формування альтернативних варіантів досягнення необхідних характеристик різних елементів даної системи і зв'язків між ними.

Виділяють два підходи до її рішення: перший, суто експертний підхід, що базується на використанні евристичних процедур типу «мозкового штурму», методу Дельфи і тому подібне, і другий підхід, заснований на максимально широкому системному погляді на об'єкт планування і управління і на більш менш впорядкованих процедурах співвідношення з

кожним з елементів даного об'єкту можливих управляючих дій. Визначити заздалегідь, який підхід буде ефективнішим, досить складно. Мабуть, вони повинні доповнювати один одного. Скажімо, формально-логічний підхід може задавати свого роду скелет стратегії, який потім вже обростає конкретним змістом за допомогою евристичних методів.

Теоретично кількість альтернативних шляхів вирішення проблем у сфері управління мегаполісом може іноді бути значною. Деякі з альтернативних рішень можуть здаватися достатньо прийнятними, деякі - наївними. Питання, очевидно, полягає в тому, чи можемо ми насправді перерахувати всі можливі шляхи вирішення проблеми і чи є надія провести аналіз всіх цих шляхів, порівняти їх один з одним. Як з теоретичної, так і з практичної точки зору на першу частину питання слід дати позитивну відповідь: в принципі, для будь-якої проблеми в області стратегічного розвитку теорія і практика можуть підказати перелік конкретних шляхів їх дозволу. Що стосується другої частини питання — про можливість проведення аналізу всіх цих шляхів і їх порівняння, то відповіді можна, тільки розглянувши конкретну проблему, вірогідні шляхи її рішення і варіанти, які на

кожному шляху вирішення проблеми можна розробити в достатній кількості. Таким чином, може виникнути суперечність: якщо всі можливі стратегії не можуть бути вибрані для аналізу, то краще вирішення проблеми може бути незнайденим. Інакше кажучи, «дерево вирішення проблеми» (рис. 3) не дасть нам того, ради чого воно складалося.

Розглянемо, як ця суперечність може бути практично вирішена. Очевидно, тут потрібно дати відповідь на питання про те, скільки стратегій слід розробляти. Практика в різних областях діяльності показує, що максимально можливою кількістю альтернатив є, як правило, сім. Найчастіше беруться п'ять альтернатив, а за відсутності часу для вирішення проблеми можна обмежитися і трьома.

Таким чином, якщо кількість альтернативних варіантів, що розробляються, для кожного з шляхів вирішення проблеми знаходиться в межах 3-7, то практично можна переходити до наступної процедури — виявлення переваг і недоліків кожної альтернативної стратегії рішення по відношенню до мети або цілей (для цього доцільно використовувати методику обґрунтування раціонального варіанту соціально-економічної стратегії).

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глущенко В.М. Безопасность мегаполиса: теория и практика: монография. - М.: «Астра-Полиграфия», 2007. - 400с.
2. Головченко О.М. Формування механізмів стабільного розквіту регіону: монографія. – Одеса: ОДУВС, 2009. - 424с.
3. Захарченко В.И. и др. Город Одесса – центр логистического обслуживания / Матеріали міжн. н.-практ. комер. – Львів, 2002. - С. 130-131.
4. Захарченко В.И., Коноваленко С.Н. Мозговой штурм: в результате система координации для управления // Фондовый рынок. - 2001. - №25. – С. 16-18.